

הישיבה המאתיים עשרים וארבע (רכ"ד)

ביום כ"ט באייר התשנ"ה (29 במאי 1995), בשעה 15.00, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, שרגא אברמסון, עוזי אורנן, משה אזור, שרגא אירמאי, אהרן אמיר, יהושע בלאו, זאב בן-חיים, משה בר-אשר (יו"ר), שולמית הראבן, ישראל ייבין, שלמה מורג, יזהר סמילנסקי, עמוס עוז, גד בן-עמי צרפתי, מנחם צבי קדרי ויהודה רצהבי;
החברים-היועצים יעקב בן-טולילה, אפרים חזן, אבנר טריינין, אברהם יבין ויעקב מנצור;
המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית גבריאל בירנבאום, עינת גונן ומלכה זמלי; יועצת הלשון ברשות השידור רות אלמגור-רמון; יוסף שטח מן הוועדה למונחי שוק ההון והבנקאות.

סדר היום: א. דברים לזכר אפרים ברוידא ז"ל
ב. הרצאתו של יעקב בן-טולילה: "היש חוק בגד(כפת) טבעי בעברית הישראלית?"
ג. הודעה על הפיקוח הלשוני בערוץ 2
ד. הצורות פלשתינאי ופלסטיני (דיון חוזר)
ה. מונחי הבנקאות ושוק ההון - אישור הפרק הראשון
ו. יידוע צירופים מסוג 'יושב ראש' (דיון חוזר)
ז. אישור פרקים מן התקן הישראלי בעיבוד נתונים

א. דברים לזכר אפרים ברוידא ז"ל

מ' בר-אשר: חבריי המכובדים, אני מתכבד לפתוח בזה את ישיבת מליאת האקדמיה. לפני כארבעה עשר חודשים הלך לעולמו חברנו אפרים ברוידא ז"ל. אנחנו מבקשים לשמוע דברי הערכה לזכרו המבורך מפי הא' ארי אבנר.

א' אבנר:

לזכר אפרים ברוידא

בני משפחת ברוידא, אורחים וחברים, עדיין איני חש באותה מידה של ריחוק, ריחוק זמן וריחוק אנושי, שדרושה כנראה לשם הספד. כמו לא עברו עלינו כל החודשים האלה, עדיין אני מצפה לחיוכו של אפרים בכניסה לביתו, לצליל קולו בתשובה בטלפון.

פרטי עיזבוננו הרוחני של אפרים - הלוא הם כתובים בספרים הרבים שתרגם, בכתב העת מולד שייסד וערך, במאמרים שכתב, בזיכרונות האקדמיה הזו, וכיוצא באלה. דמותו האנושית רשומה על לוח לבם של ידידיו ושל מוקיריו הרבים, ואלו דברים שאין להם מסירה במילים.

רק, אולי, סרטוט אחד כדי לשבר את אוזנו של מי שלא היה מבאי ביתו. רבים ידידיו של בעל שררה רוחנית, ועורך כתב עת אף הוא בכלל זה. ריבוי ידידים זה נבחן משניטלה השררה. ידידיו של אפרים מרובים היו גם אחרי ימי מולד, ובכללם ממיטב ההוגים, החוקרים, הסופרים ואנשי המעשה הציבורי.

אבל יותר מן האיש עצמו יחסר מן הספר, אם מחסרים ממנו מה ששמור בזיכרון החיים בלבד. התפקיד שבחר לו קרוב היה עד מאוד למה שהמשיל על עצמו סוקרטס, משאמר שהוא 'מיילדת': מוציא בעצם מן הכוח אל הפועל את הגותו של הזולת. והרי זה בעיקרו של דבר מה שעורך ומתרגם מקבלים עליהם, שני תחומים שעשה בהם אפרים ברידא זמן רב וביכולת אדירה. הרבה משלו משוקע אפוא בדברי אחרים.

אם יישאל אדם על תרגומיו של אפרים, יזכיר בוודאי תחילה את תרגומיו לכתבי שייקספיר. ספק אם היה לשייקספיר עוד מתרגם עברי שהיה תלמיד חכם שייקספירי כמותו. אפשר לומר - ולא דווקא על דרך חריצת משפט - שהוא היה היפוכם של רבים מן המפורסמים שבמתרגמי השירה אצלנו: הרי כמה מהם אף הורו היתר לעצמם שלא לדעת את לשון המקור, קל וחומר דקויות של גוני משמעים וזכרי לשון, וסמכו על האינטואיציה השירית שלהם. לפעמים בצדק, ולפעמים בתוספת חוות דעת של מומחים, לאחר מעשה.

אין ספק שבתרגומי הקנון השייקספירי לעברית, תרגומיו של אפרים ברידא שייכים למיטב. אם יורשה לי להסתכן בדברי נביאות, אעז ואומר שעתידיים הם לזכות לאריכות ימים יותר מתרגומים רבים. ולפי דעתי אריכות הימים שהם צפויים לה מעוגנת דווקא בענייני לשון, בוודאי לא פחות מאשר בשיקולים ספרותיים אחרים. הדבר נובע מגישתו הכללית של אפרים ברידא לענייני לשון. כידוע לקהל היושבים כאן ברובו, שמרן לשון היה, וכתבתו ואף דיבורו הייתה להם עגינה עמוקה בבקיאותו במסורתה הספרותית של הלשון. ובקרקע זו נשתלה תופעה שהיא מוכרת בוודאי לרבים מן היושבים כאן מניסיונם: בשעה שאנו נותנים בידי צעירים של היום טקסט שנכתב מתוך מודעות ללשון הקלסית במיטבה, הטקסט נשמע להם 'מודרני', כאילו היום יצא מתחת ידי מחברו; והכוונה לא רק לאיש כיעקב קלצקין אלא אף לכתבתו העברית של הרמב"ם למשל. ואילו בשעה שניתן בידם טקסט שנכתב לפי 'שיא האופנה' שבלשון לפני חמישים או שלושים שנה, מיד תגובתם דומה לתגובתה של 'גברת החברה' בשעה שמציעים לה שמלה לפי אפנת אשתקד. ומי זה יעז לעשות כן, ומי גברת המכבדת את עצמה שתתרצה ללבוש שמלה כזאת! לפיכך אני מעז להתנבא לאריכות ימים לתרגומי אפרים ברידא.

ועוד תופעת לשון אחת מסייעת למורשתו, אלא שתופעה זו היא אפרים ברידא אחד ממחולליה. דומני שזכות ראשונים מגיעה לאבא בנדויד ז"ל על האבחנה שלשון הפרוזה הספרותית קרובה בזמן הזה לדגמים הקלסיים יותר משהייתה לפני כמה דורות. אין לי

ספק שהדבר נובע לא במעט מאופייה של הפרוזה שנתחנכו עליה הדורות שהתבגרותם הייתה בשנות השלושים והארבעים. באותם הימים הייתה הקריאה לרצון ולתיאבון, במידה גדולה מאוד, קריאה בפרוזה מתורגמת; וזכורים לטוב בתי ההוצאה הפעילים בתחום זה באותם הימים, שסיפקו את התיאבון הזה (אמנות לנוער ממש, שטיבל ומצפה לבוגרים יותר). ומן הדברים שהכול קראו באותם הימים הייתה מיטב הסיפורת הפוליטית, שגיבשה את דמות עולמם הרעיוני של הקוראים.

לפיכך - הגם שאיני חוזר בי מן האמירה, שאם יישאל אדם על תרגומיו של אפרים זכיר בוודאי תחילה את תרגומיו לשייקספיר - הרי בתור 'בורא ניב שפתיים' בוודאי גדול יותר כוחם של תרגומי הפרוזה הפוליטית שלו משנות השלושים: 'השושנה הלבנה' של טראוון, 'פביאן' של קסטנר, 'המלך פחם' של סינקלר. תרגומים אלו עיצבו בלי ספק את לשונו של דורנו, לא פחות מתרומות ישירות שתרם אפרים ברוידא להנחלת הלשון בשנות השלושים בצורת מילון גרמני-עברי וספר מקראות ללומדי הלשון.

ומחויבותו האידאית העמוקה מחזירה אותנו אל אפרים ברוידא העורך. לא אחת צוין מה שקרוי בשם 'הרמה הגבוהה' של כתב העת, הפרק היחיד במינו שכתב מולד ב-35 שנות הופעתו בתולדות הפריודיקה העברית בדורות האחרונים. אילו זה כל מה שיש לומר על מולד, שהיה אכסניה לדברי הגות וספרות מן הטובים ביותר ומן המרכזיים ביותר בחיי הרוח שלנו, לא היה בו כדי להסביר את מאבקו העקשני, לפעמים הנואש, של אפרים ברוידא על המשך קיומו של כתב העת. שכן עוד דבר אחד חשוב לזכור על מולד: הוא היה כתב עת אידאי שנולד להוותו במזל 'גויעת האידאולוגיות' אצלנו. הדגשתי "אצלנו", שכן אין דברים אלו אמורים באידאולוגיה של גויעה, היינו בגויעה שהיא עצמה אידאולוגיה, אלא בגויעה מלפני הריק. מה שנראה לכתחילה כהתגשמות של "לא המדרש עיקר אלא המעשה", מתגלגל עד מהרה במה שהאמרה העממית מכנה בשם "הטלת הטלית והתפילין לים" כדי להקל בעומס הספינה בשעת הסערה. וכי יש צורך להביא דוגמאות?

הסתלקותה של המערכת הפוליטית מתמיכה במולד הייתה אות התראה על מגפת ה'בתר' של ימינו: 'בתר-ציונות', 'בתר-סוציאליזם', ולפעמים נדמה שאף 'בתר-אנושיות', 'בתר מותר האדם', בתר אותו רעיון שהוא נעלה על הקיום הפיזי. יראת ההוראה, שהיא מסימני ההיכר של האינטלקטואל, אותו תימהוני, שמתעקש לעולם להטיל ספק בכל דבר, לראות לעולם את צדו האחר של המטבע, הייתה כאן לרועץ - בין לאינטלקטואלים של התנועה הציונית-הסוציאליסטית ובין לתנועה עצמה.

בתחום אחד לא היה אפרים ברוידא ירא הוראה: בתחום ערכי תרבות. את תרבותו היהודית והאירופית העמוקה עשה לאמת מידה מחמירה. ומי שמבקש לדרוש עמדה כזו כמין התגשמות של איש הרוח - והיום זו אפנה - הרי הוא מעיד על עצמו שלא ירד לעומקם של רובדי התודעה והידיעה, שהיו תשתית קפדנותו הרוחנית בקלה כבחמורה, לרבות בענייני לשון.

ועל כל אלו - לידידיו יחסר אפרים האדם והרע. חיי וחיי כל ידידיו נעשו דלים יותר משנפטר לעולמו. העולם נעשה יפה פחות בלי אפרים ברוידא. יהי זכרו ברוך.

ב. הרצאתו של יעקב בן-טולילה: "היש חוק בגד(כפת) טבעי בעברית הישראלית?"

להערת העורך: לפי בקשת הא' בן-טולילה מובא פה תקציר של הרצאתו. הנוסח המלא של הדברים ראה אור בספר שי להדסה - מחקרים בלשון העברית ובלשונות היהודים (אשל בארשבע, כרך ה), באר שבע תשנ"ז, עמ' 177-197.

סוגיית בגדכפ"ת בעברית הישראלית אינה מצטמצמת בשלוש הגרפמות בכ"פ. בכל הנוגע למימושים החוככים של בכ"פ, הדוברים מודעים רק לביצועים הצורמניים שלהם; ומכל מקום, כפי שהוכח, אין המימושים הללו מותנים כבעברית המסורתית בסביבה הפונטית, אלא הם כפופים להתניות מורפופונמיות ולתבניות לקסיקליות. מאידך גיסא, הולך ומתפתח בלשוננו ככל הנראה חוק פונולוגי, שלפיו הסותמים הקוליים /bgd/ עשויים להתממש כחוככים לא-צורמניים, בכפוף להתניות פונטיות. ככל התפתחות חדשה, התופעה אינה מוחלטת; היא אינה נקריית אצל כל הדוברים, וכשהיא נקריית, היא חלה באורח משתנה. לפנינו אפוא תופעה הנתונה בשוניות, וכזאת היא עשויה לחולל היערכות מחדש של המערכת הלשונית.

הבדיקה שאת תוצאותיה הבאתי בפניכם אינה מתיימרת, מפאת היקף הנתונים המוגבל, להעלות מסקנות סופיות. בסך הכול ניסיתי להצביע על אפשרות קיומה של תופעה, והדברים כמובן טעונים בדיקה אמפירית שיטתית ורחבה יותר. מן המחלקה להנדסת חשמל באוניברסיטת בן-גוריון יצאה הצעה לארגן בשיתוף עמם קבוצה של אנשי לשון, ובהם חברים מחברי האקדמיה, שתכונן קורפוס רחב של הקלטות שיהא מייצג את סוגי העברית המשמשת בישראל. צורך דחוף הוא להכין תשתית נאותה לקראת האפשרות, שבעצם יצאה כבר מגדר אפשרות ונכנסה לגדר מציאות, שמחשבים ומכונות אלקטרוניות אחרות (כספומטים, למשל) יחלו לקבל פקודות בדיבור ואף לדבר. כיום יש כבר מחשבים שמדברים יפנית, אנגלית-אמריקנית ועוד. הגיעה השעה ללמד אותם עברית. ולא נצליח במשימה זו, אם אנו בעצמנו, דוברי העברית האנושיים, לא נדע בדיוק מה נשמע בלשוננו.

ג. הודעה על הפיקוח הלשוני בערוץ 2

מ' בראש: אני רוצה למסור הודעה שתשמח חברים מהאקדמיה. כידוע יש לאקדמיה השפעה על הערוץ הראשון בטלוויזיה. אבל ברשות השנייה לטלוויזיה ("הערוץ השני") הייתה לנו בעיה גדולה. עכשיו אני יכול לבשר על הישג, שהגענו אליו ביזמתם המבורכת של הגב' רות אלמגור-רמון ואחרים, ואחרי פנייה לשר החינוך והתרבות החדש, שענייני העברית קרובים ללבו. מעתה כל הזכיינים מחויבים בפיקוח לשוני, והרשות השנייה עצמה מפקחת עליהם. החדשות עוברות כמובן עריכה לשונית; היום קיבלנו הודעה ממנהלת הפיקוח על הפרסומות של הרשות השנייה - זה היה התחום הפרוץ האחרון - כי ניתנה הנחיה קפדנית שלא לשדר עוד פרסומות שאינן ערוכות מבחינה לשונית.

אני חושב שיש בזה משום הישג, ואני רוצה לברך את כל אלה שפעלו למען השגתו, ובראש ובראשונה את הגב' רות אלמגור-רמון.

ד. הצורות פלשתינאי ופלסטיני (דיון חוזר)

מ' בר-אשר: בישיבות רי"ז ורי"ט נדונו שאלות הקשורות בכתיבו ובהגייתו של השם פלסטין והשמות הנגזרים ממנו. הא' אורנן ואזר פנו לנשיאות בבקשה לקיים דיון חוזר. חברים נוספים תמכו בבקשה זו, והיא נתמכת בידי חמישה חברים. לפיכך העמדנו את הנושא לדיון, כנדרש על פי התקנון. ראשית, אני מבקש את הא' בירנבאום להזכיר למליאה את ההחלטות שנתקבלו בסוגיה הזאת.

ג' בירנבאום: ההחלטה הייתה שהגיית השם פלסטין תהיה בפ"א דגושה. הוחלט גם כי הכתיב יהיה בסמ"ך ובטי"ת, וכי תותר גם הצורה פלסטינים וגם הצורה פלסטינאים.

ע' אורנן: אין זו בקשה לדיון חוזר; ביקשנו רק לפרש את ההחלטה כמשמעה. הוחלט שלא לדבר על השאלה פלסטין או פלסטינה, וכל עוד לא נאסרה אחת מן הצורות האלה הרי היא מותרת. משום כך ההחלטה שנתקבלה ביחס לפלסטינאים ולפלסטינים איננה נוגעת למי שרוצה לבנות שם תואר מהמילה פלשתינה, כפי שהיא מקובלת בעברית דורות רבים.

על האקדמיה לתת את דעתה לשאלה של החוק הדקדוקי בעברית. איך נגזר תואר משם עצם? בדרך הפשוטה אפשר לומר ששמות המסתיימים בתנועת a, בייחוד שמות מקומות וארצות, מוסיפים להם את הסיומת אי, כגון ארגנטינה-ארגנטינאי, חולדה-חולדאי, חיפה-חיפאי. הצורה פלשתינאי גזורה כחוק, כדרך הדקדוק, מהמילה פלשתינה, שהיא מילה מותרת לכל הדעות. אני מקווה שאיש לא ינסה להעלים אותה.

מ' בר-אשר: לפי בקשתם של חברים אחרים באותה מליאה, הוחלט לא לדון בשם הישן או המדינה לעת הזאת. אזכיר שהדיון היה קצת טעון, ועל כן הוחלט לדון רק בשם התואר ולא בשם העצם.

ההחלטה התמקדה בשאלה אם לומר פלסטיני בפ"א קשה או פלסטיני בפ"א רכה, והאקדמיה החליטה: בפ"א קשה. אחר כך הוחלט שכותבים בסמ"ך וטי"ת דווקא, וגם הוחלט שאפשר להגיד גם פלסטיני וגם פלסטינאי, זה מה שהוחלט. אני שואל אפוא את הא' אורנן אם כוונתו לשלול את התואר פלסטיני.

ע' אורנן: לא, מי שרוצה לבחור בפלסטיני יוכל להיסמך על החלטת האקדמיה. אולם הצורה פלשתינאי בשי"ן ותי"ו אפשרית גם היא. פלשתינה בשי"ן ותי"ו קיימת, ולכן גם התואר הנגזר ממנה, אי אפשר להכחידו מתחת לשוננו.

מ' בר-אשר: ההחלטה הייתה לכתוב פלסטיני או פלסטינאי בסמ"ך ובטי"ת, והיה בה משום התוויית כיוון גם לגבי שם העצם, אף על פי שהוצאנו סוגיה זו מן הדיון. הטענה שקיום השם פלשתינה מכשיר ממילא את הצורה פלשתינאים בשי"ן ותי"ו, משמעה שאנחנו מקבלים החלטה ומבטלים אותה ממנה ובה. כך אני מפרש. אולם משניתנה הרשות למפרש, יבוא ויפרש. והמפרש הוא המליאה.

בינתיים גם קיבלנו, כידוע לכם, מכתב מקרייני קול ישראל. סברנו כי הקריינים יקבלו את הדין, אולם הם כותבים במכתבם שקשה להם לקבל את הפ"א הקשה. וחתומים על המכתב למעלה מעשרים מטובי הקריינים. אני פותח אפוא מחדש את הדין בסוגיה.

א' אבנר: קודם כול אני מציע להתעלם ממכתבם של הקריינים. דרכם של קריינים שאין הם אוהבים שינוי בהרגלים, ובצדק. אבל אנחנו צריכים לדון לגופו של עניין: אם צריך לשנות החלטה נשנה אותה, ואם לא, לא נשנה. לגופו של עניין, אני עדיין סבור שמי שמכניס את המילה פְּלֶשֶׁת לתוך פלסטינה עושה מעשה נואל. אין לזה שום שייכות לפלשתיים, והאטימולוגיה איננה שייכת לענייננו. המילה הזאת נכנסה לעברית וגם לערבית מן היוונית, וביוונית כבר אין פְּלֶשֶׁת. במדרש מצוי הכתיב בסמ"ך ובטי"ת, וכך יש לכתוב את המילה. ובכל זאת שיניתי את דעתי מאז הדין הקודם: הגעתי לכלל מסקנה שמי שתמך בדעתי ומי שהתנגד לה עשה זאת לא מטעמים לשוניים, אלא מטעמים פוליטיים. אם כן אני מציע שהאקדמיה לא תתערב בוויכוח הזה. יכתוב כל איש כרצונו, יבטא כרצונו, ושלוש על ישראל.

מ"צ קדרי: החוק הדקדוקי שסמך עליו הא' אורנן אינו חוק. שם התואר הנגזר מאוגנדה הוא אוגנדי, ומגינאה - גינאי. ויש עוד עשרות שמות של ארצות המסתיימים בתנועת a ושם התואר הנגזר מהם אין בו אי. הערה אחרת לעניין זה: אתה מבטא את המילה פלשתינאי במלעיל. זו מניין לך? אולי יש להגותה במלרע?

א' טריינין: לא הייתי בדיון הקודם, ואני שואל מה טעם הוחלט לבטל את השימוש המקובל בלשון, ולקבוע שיש לומר פלסטיני בפ"א דגושה?

מ' בראשר: הנימוק העיקרי היה שהשם פלסטינה קיים כבר מדורות. טענה נוספת הייתה שאין להיתלות בערבים ולומר שהם משתמשים תמיד רק בפ"א רפה, שהרי הם משתמשים באות P בשפות לעז, כגון בצירוף PLO. אזכיר גם כי ההחלטה התקבלה ברוב דעות, ולא פה אחד. היו שסברו שכדאי להמשיך לקיים את הפ"א הרפה. עכשיו העניין נפתח לדיון. שמענו הצעה שהאקדמיה לא תתערב כלל, ואפשר להתייחס גם אליה.

ז' בן-חיים: בבתי הספר מלמדים שיש בעברית כמה צורות של כינוי הייחוס. יש שמוסיפים לשם תנועת i, כגון שולחן-שולחני; יש שמוסיפים ai, כגון חשמל-חשמלאי. עלתה כאן השאלה מה יהיה הכינוי בשמות המסתיימים בתנועת a. אני רוצה לשאול את השאלה באופן רחב יותר: מה דינו של כינוי אחרי כל תנועה? במקרא יש צורות שונות: מן השם שילה נגזר שילוני, כלומר נוסף הצורן נִי. היום אנו אומרים אמריקאי, ויש חושבים שהצורה אמריקני היא על דרך הלעז. יש שמות ערים

בעולם המסתיימים בתנועת o, כגון טוקיו. מה שם נקרא לאיש טוקיו? טוקיואי, טוקיאאי, ואולי טוקיי? לאיש פּרְלִין רגילים לקרוא פּרְלִינָא, כלומר בתוספת a'i. השאלה אינה יכולה להידון בהקשר של שם אחד, פלשתינה. יש לדון בה בכללותה.

מ' בראש: אני מסכים לדבריו של הא' בן-חיים כי זו שאלה כללית בלשון, וראוי שתידון בהיקפה הכולל בוועדת הדקדוק. על כן אני מבקש שהדיון יחזור למסלול הנכון. בפתיחת הדיון הוצגה השאלה אם להגות פ"א דגושה או רפה, ואם לקיים את החלטת האקדמיה לכתוב בסמ"ך ובטי"ת ולא בשי"ן ובתי"ו.

מ' אזר: אני סבור שההחלטה שנתקבלה הייתה ההחלטה הטובה ביותר שאפשר היה לקבל בעניין הזה. פלסטיני בפ"א דגושה היא הדרך העברית הראשית, ואין לנו שום סיבה שבעולם לשנות אותה. הטענה שמבטאים אחרת את המילה הזאת בערבית איננה טענה; ברגע שהם יחליטו לרשום באנגלית, במסמך רשמי שלהם, פלשתיני ב-f, נצטרך לשנות גם את ההגייה בעברית, כמו שהסינים שינו כנראה את התעתיק באנגלית של שם בירתם מִפִּיקִין לִפִּיגִין.

כל זמן שהשם לא נקבע, והוא קיים במסורות שונות - במסורת הערבית ובמסורת הבריטית והאירופית - עלינו לקיים את המסורת העברית הנוהגת כיום, שכפי שנתברר קיימת כבר במדרשים קדומים למדי. השם נכתב שם באותיות סמ"ך וטי"ת, ונראה שהגו אותו בפ"א דגושה, כפי שביטאו אותו הרומאים.

כשרושמים את השם בשי"ן ותי"ו, הדבר מדגיש את הקשר האיטימולוגי לפלשתיים, וייתכן שזה יכול להעליב משהו. זה שיקול נוסף לכתוב דווקא בסמ"ך ובטי"ת. ובכל זאת, מטעמים לגליסטיים טהורים, הצטרפתי לטענה שמותר לרשום בכתביה פלשתינאי. אם האקדמיה מחליטה על צורה עברית, ומול ההחלטה קיימת מכבר צורה עברית במקורות - כל עוד לא הוחלט במפורש שלא להשתמש בצורה זו רשאי כל אחד לכתוב כפי שהוא מוצא במקורות. במקורות שלנו יש פלשתינה בשי"ן ותי"ו, וממילא מותר לכתוב פלשתינאי, כל זמן שלא התקבלה החלטה אחרת.

י' רצהבי: יש להביא בחשבון שהשם פלשתינה בפ"א דגושה הוא תולדה של שלטון המנדט, והגורם שהשפיע כאן היה ההגייה באנגלית. אולם אם נקבע פ"א דגושה, הרי הערבים, שאינם הוגים פ"א, יהגו פֶּלְסְטִין...

יש כאן שיקול נוסף: שמות רבים של כפרים ערביים משמרים שמות עבריים מקוריים, כגון ענתא (ענתות). ובכל זאת אין אנחנו קוראים להם בשם העברי המקורי, אלא בשם הערבי. יש לשמור על ההגייה המקובלת בפי העם, בפ"א רפה.

א' חזן: זכור לטוב אפרים קישון, שהעלה ברשימתו "העולה היורד לחיינו" את השאלה איך לומר "הִדְיוֹ שלי" - דְּיוֹאִי, דְּיוֹנִי או דְּיוֹתִי. אני חושב שכל הצורות המהלכות בלשון הן כשרות ונכונות: אמריקאי או אמריקני, חִפְּאִי או חִפְּתִי. אשר למכתב של הקריינים, אינני סבור כמו הא' אבנר. הקריינים הם הסוכנים של האקדמיה; הם המביאים את ההחלטות שלנו לידי מימוש, והקהל שומע את החלטותינו

דרך פיהם. אם הם מבקשים מאתנו דבר-מה, עלינו לשקול אותו בכובד ראש. יש לנו עניין לשמור על המוטיבציה שלהם, ולדאוג לכך שהם יקראו על פי החלטותינו מתוך רצון, כפי שרבים מהם עושים עד היום.

אשר לשאלה המהותית, בדיון הקודם הייתי מן המבקשים שלא לדון בשאלה. אפילו ננסה לדון בצורה התמימה ביותר, לא נוכל להימנע מכניסה לתחום הפוליטי: הא' אור אומר שהדבר תלוי בהחלטת הערבים. ומי מן הערבים? הרשות הפלשתינאית? אלה שאתה מכיר בהם? מוטב שלא נתערב בשאלה. מי שהוגה בפ"א רפה, כדברי הא' רצהבי, ימשיך בהגייתו; מי שכותב את השם בשי"ן ובתי"ו יוכל לנהוג כך, ומי שכותב בסמ"ך ובטי"ת יוכל לנהוג כך.

ג' בירנבאום: אני מסכים עם הא' אור שלא אסרנו לומר פלסטינאי; אבל במפורש אסרנו לכתוב את השם הזה בשי"ן ובתי"ו. זו הייתה ההחלטה, בין שהיא טובה ובין שאינה טובה. אם רוצים להתיר גם כתיבה בשי"ן ובתי"ו, לפי הנימוקים של הא' אורנן, הדבר אפשרי; צריך לדעת שלא זאת הייתה ההחלטה, אבל יש בידינו לשנותה. בעניין הסיומת לייחוס אני רוצה להעיר שהסיומת -אִי היא חדשה יחסית, ואין לה בסיס מוצק במקורות. במקורות יש שלוש דרכים רגילות: תנועת i, כמו יְהוּדָה-יְהוּדִי; תִּי, כמו עֶזְרָה-עֶזְרִי; נִי, כמו חִיפָה-חִיפִי.

הסיומת -אִי קיימת בשמות חדשים, כמו ארגנטינה-ארגנטינאי. אינני שולל אותה. אני רק אומר שאין לדרך הזאת בסיס מוצק במקורות, ועל כן האקדמיה מורה עשרות שנים להעדיף את הצורות מְרֻקְנִי ואמְרֻקְנִי, המתאימות יותר לרוח המקורות. אני חוזר על מה שאמרתי בדיון הקודם: האקדמיה הורתה במשך חמש עשרה שנים לומר פלסטיני בפ"א רפה, כדרך שהערבים הוגים. לדעתי היינו צריכים להמשיך בהוראה זו ולא לשנותה. אולם כיוון שנכנסנו לדון בדבר ושינינו את ההוראה, ייתכן שההחלטה הנבונה תהיה להתיר גם את הדרך הזאת וגם את הדרך הזאת.

י' סמילנסקי: אדם הגר באיטליה הוא איטלקי, ואפשר להוסיף את זה לרשימה. אבל אני רוצה לדבר על העיקרון: העיקרון הוא לקרוא אדם או קבוצת בני אדם בשם שהם קוראים לעצמם. פרט לשמות כמו ספרד או צרפת, שנהגו בו כבר דורות רבים. אם קבוצת בני אדם קוראים לעצמם בשם כלשהו, זה שמם ואין לך רשות להחליף אותו.

א' אמיר: ארצות רבות - כגון פינלנד, הונגריה וסין - אינן קרויות בפי תושביהן בשמות שאנו קוראים להן.

לגבי הסברה שלקחנו את השם פלשתינה מן המנדט הבריטי שהוא קרא להם פלשתיין, אם כן בנק אנגלו-פלשתינה הוקם בשנת 1902, לפני ימי המנדט הבריטי, וכך היה שמו מלכתחילה גם בעברית, בסניפיו בפירות ובחברון ובמקומות אחרים. כך נכתב בשלטים ובמסמכים.

ולכן טבעי הדבר שמי שנזקק אחר כך לשם הזה, השתמש בשם מן המוכן. כך גם היה תמיד כשדיברו על פלשתינה וסוריה. אם כן, אין זה חידוש שהביא אתו המנדט, להפך: זו מציאות שהוא ירש.

עובדה היא שהייתה במשך שלושים שנה מציאות לשונית - בבולים, במטבעות, בשטרי כסף, בשידורי רדיו, בדוחות של ועדות חקירה ועוד. תמיד דובר על פלשתינה. כך גם בוועידות של פלשתינאים וציונים וכיוצא בהן. נותקנו מן המציאות הזאת במשך תשע עשרה שנה, וחזרנו אליה שנית. אין לנו אלא להיכנס לאותן נעליים ולהמשיך באותה מסורת.

אם תאזינו לשידורי 'מבט לחדשות', תוכלו לשמוע את ראש הממשלה יצחק רבין, והוא תמיד אומר פלשתינאים או פלשתינאים. אפילו שמעון פרס אומר לפעמים כך ולפעמים כך. אני שומע גם את עבד אל-ראזק, שהוא מחשובי הרשות הפלשתינית בעזה. הוא מדבר השכם והערב ברדיו בעברית מעולה, ותמיד אומר 'הפלשתינאים', 'הרשות הפלשתינית'.

בינתיים גם אין לנו חובה למצוא שם למדינה כי אין עוד מדינה, יש רשות פלשתינית, אפילו מבחינתם של הפלשתינים. אין אנו צריכים להקדים את העגלה לסוסים. אינני מסכים לטענה שהקשר אל הפלשתינים שבתנ"ך אינו רלוונטי. אנשים רצו לראות בשמות הממשיים איזה מין הד לשמות שבתנ"ך. אין זה פסול כשמנסים לקבוע שמות שיש להם הד בתנ"ך. כבר לפני מאות שנים קבעו את השם אשכנז, משום שבתנ"ך מופיע באיזה שהוא מקום השם אשכנז, אולי בלי שום קשר ממשי לשום דבר.

ע' אורנן: רבותי, הוויכוח הזה מאפיין דרך לא נכונה שאנחנו הולכים בה. השאלה היא שאלה לשונית ולא שאלה פוליטית, והדיון צריך להיות במה שאמר הא' בן-חיים: צריך לעבוד ולבדוק מהו כינוי הייחוס בשמות המסתיימים ב-a. לא ב-a שמקורו ב-at כמו בשם עזה. התיי' בעזתי קיימת להלכה גם בשם המקורי עזה, אלא שהיא אינה נשמעת שם.

מה קרה במקורות לרומאי, מה קרה לאתונאי, מה קרה לזאב וילנאי, ומה עם הסופר ורשאי? הרי לא ייתכן שנבוא ונמחק את כל אלה כאילו לא היו ולא נבראו. אין נכון לדון בפרט בשעה שהכלל איננו נדון. אבל אם הכלל מוסכם, אין מקום להתנגד לצורה פלשתינאי מתוך פלשתינה. כל זמן שהשם הזה לא נמחק, הוא קיים. צריך לאחוז את השור בקרניו ולא להימלט. אי אפשר להימלט מהשאלה המרכזית, כמו שניסינו לעשות בדיון הקודם. עכשיו אין דרך אלא להתיר את כל האפשרויות.

ע' עוז: יש פלשתי המקראית; יש פלשתינה שסבא שלי בזמנו חלם עליה וכתב לה שירי אהבה; יש פלשתינה המנדטורית - וייתכן שהכתיב שלה שונה במקצת; ויש פלשטין שעומדת עכשיו על הפרק. בשפה העברית יש מקום לכל ארבע הארצות האלה.

א' טריינין: הפלשתינאים הם ישות הצמודה לנו, ועל כן יש לדיון הזה משמעות פוליטית. אי אפשר להימלט מזה. פעם השם פלשתינה לא היה התגרות בערבים. היום יש להם שם מסוים והרגשה פוליטית חזקה הרבה יותר. ההחלטה להגות בפ"א דגושה היא פגיעה בערבים.

מ' בר-אשר: בשעתנו החלטנו לא להחליט בעניין השם, והחלטנו רק בעניין שם התואר. אני מציע שלא להחליט לא בעניין השם ולא בעניין התואר. נראה מה יעלה מהשטח.

ג' בירנבאום: כלומר, אנו מבטלים את ההחלטה הקודמת, וכל הצורות מותרות.

הצעת מ' בר-אשר התקבלה.

ה. מונחי הבנקאות ושוק ההון - אישור הפרק הראשון

מ' בר-אשר: אנחנו עוברים אל מונחי הבנקאות ושוק ההון. הוועדה למונחי הבנקאות ושוק ההון נוהגת כמו ועדות אחרות, ועושה את תורתה חבילות חבילות. עתה היא מביאה לדיון ולאישור את הפרק הראשון בעבודתה. את הוועדה מייצג כאן אחד הכלכלנים, הא' י' שטח, שניים מחברי האקדמיה, הא' א' אמיר ומ"צ קדרי, ומזכיר הוועדה הא' בירנבאום. אני מבקש ממזכיר הוועדה לדווח בקיצור מה המליאה מתבקשת לעשות.

ג' בירנבאום: אני מרגיש שמבחינה מסוימת זה יום גדול: ועדה שקמה לפני פחות משנתיים, והנה היא מגישה את הפרק הראשון לאישור. אני חייב לומר שיושבים בה מחשובי אנשי הבנקאות ושוק ההון בארץ, ומעולם לא ראיתי התלהבות כזאת לענייני לשון ואהבה לשפה העברית אצל אנשים שאין זה עיסוקם. אנשי הוועדה עומדים על כך שהוועדה תתכנס מדי חודש בחודשו.

כשסיימנו את הפרק הראשון, שלחנו את המונחים לכמה מאות אנשי בנקאות ופיננסים ולחברי האקדמיה. קיבלנו תגובות רבות, והוועדה ייחדה שלוש ישיבות לדיון בהן. כל השינויים שחלו מאז נשלחו לחברי האקדמיה. כמה שינויים קטנים שהתקבלו השבוע בישיבת הוועד המשותף לוועד המינוח ולוועד הדקדוק, מפורטים בדף שחילקתי היום. שניים מן המונחים עומדים לדיון במליאה:

חֲבֹץ - churning

תְּשֻׁלְבָת - concern; הא' אבנר מתנגד למונח תְּשֻׁלְבָת, משום שהוא משמש במשמעות אחרת בתחום התעשייה.

מ' בר-אשר: אני רוצה להבהיר: המילון על מאות מונחיו הועבר אל כל החברים, היו תגובות והוועדה דנה בהם. למשל, המונח הָמִיר סולק מן המילון בעקבות הערת הא' בן-חיים. נותרו כמה שאלות שנדונו בשבוע שעבר בוועד המשותף, והוועד המשותף החליט מה שהחליט. כמה מונחים הוחזרו לדיון נוסף בוועדה, וזו התכנסה בסוף השבוע והכריעה בכמה מהם. רק שני מונחים נותרו לדיון במליאה.

ש' מורג: לא עמדתי ממקומי אלא משום שאני רוצה לומר דברים בשבחם של הבנקאים. ישבתי בישיבת הוועד המשותף לוועד המינוח ולוועד הדקדוק, וראיתי לפני

רשימה מפוארת של כמה מאות מונחים, רשימה המשקפת גם התייחסות למציאות חברתית. חברי הוועדה ודאי השקיעו עבודה עצומה, ורשימתם כולה הדר; כולה מתעדת מלאכות נחוצות, חשובות וחיוניות, וכולן עניינן תום לב ויושר. מניסיונו למדנו שאין כך הדבר תמיד בתחום הבנקאות. אבל במונחים שלפנינו אין לא שריד ולא בן שריד ולא נכד ולא ניין לעניין של הערמה, של דבר שאיננו במקומו, אלא עניין אחד שמקומו בערב חג השבועות, והוא המונח churning, שהוועדה הציעה לכנותו חִבּוּץ.

המונח חִבּוּץ שייך למלאכת החלב. אמותנו עוד היו חובצות: מכות במטה והחלב מעלה שומן. ומה עניין churning לחיכוך? לשון אנגלי לעצמו ולשון עברי לעצמו. המונח האנגלי churning איננו מציין רק את מלאכת החלב, אלא יש לו גם משמעות שלילית במובהק. באה הוועדה למונח היחיד ברשימתה שיכול לציין דבר שאיננו ביושר גמור, ואותו, את המונח היחיד הזה, היא מחבצת בחיכוך הקבר.

המונח חִבּוּץ הוא אטום, איש לא יבין אותו, אין בו שום רמז לעניין של הערמה או לכלוך. אני חושב שאנו עושים מעשה לא הוגן כלפי הציבור, אם לא ניתן מקום למונח המציין את המעשה שנעשה שלא ביושר. הצעתי בוועדה לקבוע נִכְלּוּל, וראיתי בישיבת הוועדה שגדולי הבנקאים שהשתתפו בה מרגישים שלא בנוח. אמרו לי שלא נתכוונו חס וחלילה למעשה של הסוואה, אלא שלא נמצא להם מונח אחר אלא חִבּוּץ. אמרתי: מה רע בִּנְכְלּוּל? אמרו: לא, אולי נמחק את המונח מן הרשימה. אמרתי: מה טעם נמחק? נמחק משהו מן המציאות?

אני חושב שהמונח חִבּוּץ אינו מתאים. עלינו למצוא מונח שמשמעותו השלילית ברורה.

ש' אירמאי: אני חולק על דעתך. ישנה ועדה הנקראת ועדה למונחי משפט. יש במונחיה עשרות מונחים המבטאים מעשי רשעות ופשע, ולא כולם מבוטאים במילים המציאות במפורש את הפשע ואת הנכלים. ברשימה שלפנינו יש במקרה רק מונח אחד כזה, כי אנחנו רק בראשית המילון. אין פסול במונח חִבּוּץ, המשמש בפי הבנקאים.

ש' מורג: הם משתמשים ב־churning, ולא בחִבּוּץ. חִבּוּץ הוא המונח המוצע, ויש בו 'כיבוס' של המשמעות השלילית המובעת ב־churning.

ג' בירנבאום: בישיבה האחרונה של הוועדה ביום שישי נדונה הצעתו של הא' מורג. לדעת אנשי הוועדה מילים כגון נִכְלּוּל, תַּרְמִית ומילים אחרות שהוצעו הן כלליות מדי. כאן מדובר באיזה סוג מיוחד, ספציפי. אם אין האקדמיה רוצה בחִבּוּץ, טענו חברי הוועדה, אין חובה לכלול את המונח הזה במילון.

א' אמיר: לפני שהמליאה באה להחליט, כדאי שידעו החברים למה בדיוק הכוונה: מדובר פה במעשה עקבה של סרסורים ועמילי בורסה. הם מוסרים ללקוחם על פעילות שנעשתה, והם מוכרים נייר ערך וקונים אותו מחדש כמה פעמים, בכל גלגול כזה יש עמלה לעמיל, ולמעשה זאת תנועת סרק. המונח חִבּוּץ מתאים לציון פעולת סרק: אין זו גבינה ולא חמאה, סתם עושים רוח, עושים חִבּוּץ.

נָכְלוּל וגם הַעֲרָמָה הם לדעת כל חברי הוועדה לא לעניין. אלו מונחים כלליים מאוד, ואינם מתאימים לתיאור הפעולה הנעשית כאן. לעומת זה, שמעתי עתה מפי ארי אבנר את המילה חָבוּט. ייתכן שהיא באה בחשבון.

מ' אזר: אני שומע שמדובר במשהו שמבולל, בסיבובים. אני מציע לקבוע נְכָלוּל. יש במילה הזאת משום מעשה נְכָלָה - לא נגד החוק אלא נְכָל ברשות התורה - וגם עניין של בלילה.

א' אמיר: המונח אינו טוב, משום שהאקדמיה אינה צריכה לקבוע יחס מוסרי למילים שהיא קובעת.

י' בן-טולילה: אני מציע את המילה מְלָקוּחַ; יש בה גם לְקוּחַ, וגם לוקחים, וגם מְלָכּוּד.

א' טריינין: אולי נציע פְּלוּל.

א' יבין: מה דעתכם על טְרִיפָה?

גב"ע צרפתי: אם המליאה תדחה את החלטת הוועדה ותציע מונח אחר, אני מציע שהיא תחזיר את הצעתה לדיון בוועדה. אין זה נכון לכפות עליהם מונח שאינם רוצים בו.

ג' בירנבאום: אנשי הוועדה אמרו באופן חד-משמעי שלא נראה להם כל הכיוון הזה, להכניס במונח את המרמה. זה לא נראה להם מתאים לעניין.

מ' בר-אשר: אני חושב שהדברים ברורים: יש הצעה לקיים את הצעת הוועדה חֲבוּץ, או לחלופין חָבוּט, ועוד שורה של הצעות כמו נְכָלוּל, נְכָלוּל, פְּלוּל, מְלָקוּחַ וטְרִיפָה. שמענו גם את הצעתו של הא' צרפתי שאם לא נקבל את חֲבוּץ נחזיר את העניין לוועדה. יש בדבר הזה היגיון רב.

י' בלאו: מה המונחים המשמשים בשפות אחרות, כגון בצרפתית ובגרמנית?

מ' בר-אשר: הייתי פעם בישיבת הוועדה. האורים ותומים שם הם המילונים האנגליים, לפעמים מדברים על מינוח אנגלי או אמריקני. לא שמעתי שבדקו איזה שהוא מילון אחר.

ע' אורנן: נדמה לי שלא נפסיד כלום אם נחזיר את המונח לדיון בוועדה.

ז' בן-חיים: יש היגיון בהצעה הזאת. באו כאן הצעות חדשות, טובות יותר וטובות פחות, ויש צורך שהחברים יחשבו עליהן לפני ההצבעה. נראה לי שיש לעכב את הדיון

במילה הזאת, ובינתיים תשקול הוועדה את כל ההצעות, וגם המציעים יוכלו להרהר הרהור שני. אין צורך לעכב את הרשימה כולה, אלא רק את המונח שאנו דנים בו.

מ' בראשר: שמענו הצעות רבות, ועל כן אנחנו מחזירים את ההצעה לוועדה, והיא תשקול את כולן ותחליט.
הגענו אפוא למילה השנייה, תְּשֻׁלָּכַת תמורת concern.

א' אבנר: המונח תְּשֻׁלָּכַת משמש למה שנקרא באנגלית combine. זהו מערך של מפעלים הקשורים זה בזה קשר ענייני, בתוצר או בשימוש בחומרי הגלם; זה מעבד חלק אחד וזה מעבד חלק אחר. הבעלויות יכולות להיות שונות, אבל הקשר הוא ענייני וייצורי. כך היא התשלובת הכימית בערד וגם תשלובת הפלדה שהייתה בעכו בזמנה, עד שנכשלה. קונְצֶרן (concern) הוא היפוכו של דבר: אין הכרח שיהיה קשר ייצורי בין המפעלים, אבל הבעלות היא משותפת. קונצֶרן וקומביין הם דבר והיפוכו, ולכן אי אפשר לקרוא לשניהם בשם אחד.

מצדי קונצֶרן יכול להישאר קונצֶרן, מכיוון שאין לנו בעיות אתו: לא צריך לגזור ממנו פעלים ולא קשה לבטא אותו. אבל אם מחפשים מילה עברית יש לבחור במילה המביעה חבירה, כגון מֶאָגֵד.

ג' בירנבאום: מֶאָגֵד משמש אצלנו במשמעות אחרת.

א' אבנר: לאו דווקא מֶאָגֵד; יש שמות רבים המתאימים לציון חבירה.

ש' הראבן: סליחה, מהו תֶּאָגִיד?

א' אבנר: תֶּאָגִיד הוא corporation.

א' אמיר: אני מוכרח להודות שמזמן לא ראיתי באנגלית שימוש ב־combine במובן הזה; המונח מציין בדרך כלל מכונה חקלאית.

אשר לתשלובת, כאשר אייזנהאור דיבר לפני כשלושים שנה על הקומפלקס התעשייתי הצבאי המאיים על עתידה של ארצות הברית, קראו לזה בעברית, אם אינני טועה, המְקָלוּל התעשייתי הצבאי. בכל דור ודור, בכל עשור, בכל משמרת תקופתית, יש הגדרות חדשות. כיום מדברים על "קונצֶרן" כור ועל קונצֶרן כלל, ואומרים גם קונצֶרן ערד וגם תשלובת ערד.

המונחים האלה משמשים בערבוביה בשימוש הכספי הפיננסי והחברתי, ולכן הוועדה החליטה שהיא לא תכניס את ראשה לעניין הזה: יחליט כל גוף בעצמו איך ייקרא. אם קונצֶרן כלל וקונצֶרן כור קוראים לעצמם קונצֶרן - יקראו; ואם גוף אחר כגון אלביט יגיד שאין הוא קונצֶרן אלא תשלובת, הוא ייקרא תשלובת. לא אנחנו נפסוק.
מלבד קונצֶרן, יש גם מה שנקרא קְבוּצָה: קבוצת בנק לאומי, קבוצת בנק איגוד להשקעות ועוד.

ג' בירנבאום: אנשי הוועדה אמרו שהקומבינות האלה הולכות ופוחתות, ולכן אין שימוש לתשלובת במובן הזה. לעומת זאת קונצרנים קיימים, ולהם נאה המילה תשלובת.

א' אבנר: התשלובות האלה נפלטו בגלל אפנה כלכלית זו או אחרת. מחר הן יכולות לחזור.

מ' אור: אולי נקבע תאגדת, על משקל תשלבת.

ג' בירנבאום: הא' קדרי הציע זאת בוועדה, והצעתו לא התקבלה.

מ' בראשר: מעלתה של תשלבת שהיא כבר משמשת. נצביע אפוא על שלוש הצעות: הצעת הוועדה לתרגם את concern על ידי תשלבת; ההצעה להשתמש במונח תאגדת וההצעה לקיים את המילה קונצרן.

הצבעה

בעד הצעת הוועדה שקונצרן ייקרא תשלבת - רוב גדול
בעד ההצעה לקיים את המונח קונצרן - מיעוט קטן
בעד תאגדת - מיעוט קטן

התקבל המונח תשלבת (concern).

מ' בראשר: בזה אישרנו את הפרק הראשון במילון למונחי בנקאות ושוק ההון. אני מודה לוועדה וליו"ר הוועדה מר גדעון להב, המשרה אווירה מצוינת בוועדה.

ו. יידוע צירופים מסוג 'יושב ראש' (דיון חוזר)

מ' בראשר: בישיבה קודמת (רי"ז) הוחלט ששתי דרכי היידוע - יושב הראש, היושב ראש - מותרות. הגב' הראבן מערערת על החלטה זו.

ש' הראבן: אני מצטערת שהא' פורת איננו נמצא כאן, כי הדברים ממש בוערים בו. אני לא אצליח להעביר אפילו את מחצית הבערה הזאת. הסיפור התחיל בזה שאחד מחברי הכנסת אמר יושב הראש, ושר אחד תיקן "היושב ראש". הם התערבו, שאלו את האקדמיה, והאקדמיה השיבה ששני השימושים נכונים. לי נראה שזו טענה לגליסטית. נכון שמבחינה לגלית אנחנו יכולים לומר ששני השימושים נכונים. עם זאת יש מקום, לדעתי, שהאקדמיה תמליץ על אחד מהם. בשנים האחרונות הולכת לנו לאיבוד צורת שימוש עברית אופיינית המצויה בביטויים יוצא דופן, הולך קרי, פונה עורף. כל אלה אינן מילות שיוך, הוא איננו פונה של העורף אלא המילה באה לענות איך הוא פונה, באיזו צורה הוא פונה.

בלשון התקשורת של היום כבר לא נמצא בכלל את הצירוף פונה עורף, אלא מפנה עורף. הדבר הזה הלך לאיבוד. איננו שומעים את הצורה השומר חנם במקום שומר החנם - הוא איננו שומר על החנם - שלא לדבר על המנהג עולמו, המעורר ישנים, המשיח אילמים וכיוצא בו.

צורת שימוש עברית יפהפייה הולכת לאיבוד לגמרי, וכדאי לשמר אותה. אינני רואה סיבה לשנות מן המנהג הקיים זה חמישים שנה ויותר לומר "אדוני הַיּוֹשֵׁב ראש, כנסת נכבדה". מדוע עלינו להעניק לגטימציה שווה לשתי צורות הביטוי, כאשר השנייה, לדעתי, יש בה כדי לשבש ויש בה כדי להרוס צורה קיימת.

דבר שני הוא טכני: המסקנה שלי מן הסיפור הזה היא שראוי היה שהאקדמיה תקיים פורום להתייעצות מהירה. המליאה איננה מתכנסת לעתים קרובות, ולכן אנחנו זקוקים לגוף של שבעה או עשרה אנשים, שהמזכירות תוכל לפנות אליהם, להתייעץ טלפונית ולקבל את חוות דעתם.

מ' בראשר: עם כל הכבוד, האקדמיה אינה צריכה לכוון 'אינסטנט אקדמיה'. אם השאלה היא שאלה נכבדה, היא צריכה להידון במליאה. עד ששאלה נידונה במליאה יש מנהג של כמה דורות, שהמשיב אומר את טעמו, את המנהג שלו ואת המנהג של אחרים. אין ליצור אקדמיה בתוך אקדמיה לתשובות מהירות, אלא להחליט מתוך יישוב הדעת ושיקול רציני. כמעט כל שאלה קטנה היא חלק משאלה גדולה.

ש' הראבן: אתה מוריד מהערך המבצעי של האקדמיה...

מ' בראשר: לא זה מבחנה של האקדמיה. האקדמיה אינה בושה היום להחליט החלטות ולהצהיר הצהרות אם יש בכך צורך. האקדמיה החליטה לפני כמה חודשים לקיים גם את יוֹשֵׁב הראש וגם את הַיּוֹשֵׁב ראש; עכשיו באה פנייה לתת העדפה ברורה למבנה הַיּוֹשֵׁב ראש, כלומר לא לפרש את יושב ראש כצירוף סמיכות. אם תתקבל ההחלטה, צורת הרבים העדיפה הַיּוֹשְׁבִים ראש. השאלה אינה מצטמצמת לביטוי הזה בלבד; יש עוד כיוצא בו.

א' אמיר: במקרא יש "תהום רוֹבֶצֶת תַּחַת" (בראשית מט, כה; דברים לג, יג).

א' יבין: גם הצירוף עוֹרֵף דִּין הוא ממין זה, ובמשנה נאמר "אל תעש עצמך כעורכי הדיינים" (אבות א, ח).

מ' בראשר: זה דבר אחר; מדובר שם בארכי־דיינים, היינו ראש הדיינים. אבל יש בתוך העברית עצמה עריכת משפט, בפסוק "אערכה לפניו משפט" (איוב כג, ד). אפשר שהפסוק הזה השפיע על גלגולי הנוסח של המשנה באבות.

א' יבין: מכל מקום עובדה היא שהצירוף הַעוֹרֵף דִּין משמש בלשון ימינו, ואין לפסול אותו.

ע' אורנן: שאלת הַיּוֹשֵׁב ראש היא שאלה מובהקת של פועל שאחריו בא תיאור. הרושם שלי הוא שיש הרבה מקרים כאלה, והם עוברים אחר כך למבנה של סמיכות. הסמיכות, משמעויותיה רבות ועצומות; ייתכן מאוד שגם אם יושב ראש יתפרש כצירוף סמיכות משמעותו לא תשתנה.

יש לנו במקרא ריבוי הבא בצורת סמיכות, כמו "יֹשְׁבֵי עַל מִדִּין וְהוֹלְכֵי עַל דֶּרֶךְ" (שופטים ה, י). אפשר לפרש את הצירופים האלה כצורת ריבוי בלבד, ולא כצורת הנסמך.

מ' בר-אשר: מוטב לדון בצורות לשון חיות; הוֹלְכֵי עַל דֶּרֶךְ אינה צורה חיה.

ע' אורנן: אני אומר באופן כללי שהסמיכות יכולה לשמש גם כשהנסמך הוא בעיקרו פועל והסומך הוא התיאור שלו. אינני חושב שצריך לפסול דבר כזה, ועל כן אני מציע להתיר את שתי הדרכים.

ש' הראבן: יש דוגמות רבות המאששות את דברך, כגון מֵאַחֲרֵי שְׁכַת וּמִיִּטְבִּי לָכֵת. מקובל עליי שצורות הסמיכות ממין זה קיימות. ועדיין אני חושבת שיש לתת עדיפות לצורות מסוג הַיּוֹשֵׁב ראש, כדי להציל אותן מאבדון.

מ' אזר: נדמה לי שהדיון סוטה ממסלולו. אין אנחנו באים לדבר על עצם דקדוקיותה של צורת נסמך עם ה"א הידיעה. מבחינה דקדוקית היא מקובלת, ואיננו יכולים לפסול אותה.

כאן יש חידוש מפתיע למדי, שלא ראיתי כיוצא בו מאז בואי לאקדמיה. האקדמיה מקבלת שתי צורות תקניות, ועם זאת היא ממליצה להעדיף אחת מהן. נדמה לי שאנחנו סוטים פה מכלל שהיה מקובל עלינו. לפעמים אנחנו קובעים שני מונחים לאותו מסומן או לאותו מאוזכר, אך לא נהגנו להעדיף אחד על משנהו. אני מסתייג מן הדרך הזאת.

י' בלאו: הקשר בין הנסמך ובין הסומך הוא רחב מאוד. לעתים קרובות מאוד חסרה מילת יחס, שהייתה באה אילולי היה מבנה של סמיכות. לפעמים הסומך הוא תואר הפועל, כגון בצירופים הַתְּקַפֶּת פְּתָאם וְהַתְּקַפֶּת נָגַד.

מ' בר-אשר: אבל לא מצאנו אף פעם "הַתְּקַפֶּת הַפְּתָאם".

י' בלאו: אין מוצאים, כיוון שהדוברים מרגישים בזרות הזאת ונמנעים מן היידוע. לגופו של עניין אינני רואה פסול בהחלטה להתיר את שתי הצורות. אני עצמי אומר הַיּוֹשֵׁב ראש, אבל אינני רוצה שהאקדמיה תמליץ על צורה אחת. יחליט כל אחד כרצונו, יילחמו נא שתי הצורות זו בזו, ותתהווה לבסוף איזו צורה מוסכמת.

אין כל סיבה להתנגד לצורה יֹשְׁבֵי ראש ויֹשְׁבֵי הָראש ולדרוש לומר יֹשְׁבִים ראש או הַיּוֹשְׁבִים ראש. ראש הוא שם עצם אמתי, ולכן הדוברים תופסים את יֹשֵׁב ראש כצירוף סמיכות ומיידעים אותו כצירוף סמיכות. אינני רואה בזה כל בעיה.

א' אמיר: הואיל ומדובר בסמיכות, הצורה הזאת נמצאת עכשיו בסכנה ממדרגה ראשונה בפי כל דוברי העברית ורומסיה. אני רוצה שנשים לב במיוחד לכל דבר שיש בו כדי לסכן את הסמיכות ואת צורת היידוע שלה.

האקדמיה התירה פעם - בשעה של חולשת הדעת, לדעתי - את הַאִי־אֶמון, ועכשיו אין כבר שום שם הפותח ב"אי" ואחריו ה"א הידיעה. הכול נשטף. אנחנו כבר שומעים הקפת חולים, הַחֶבֶר הַסְּתֵדְרוֹת, הַחֶבֶר הַסְּתֵדְרוֹת. היידוע הוא בראש, כאילו יש פה שם אחד.

אין לזה שיעור. אני חושב שאם לא נעמוד על דעתנו, אנחנו צפויים לכך שבמשך הזמן לא יהיה כלל צורך בדיונינו.

א' טריינין: יושב ראש נהפך כמעט מילה אחת, יו"ר, ועל כן יש להקדים את היידוע ולהגיד הַיּוֹשֵׁב ראש. אני מתאר לעצמי שבעוד זמן־מה גם יכתבו את הצירוף הזה כמילה אחת, יושבראש. הצירוף חֶבֶר הַסְּתֵדְרוֹת עוד לא נהפך למילה אחת. יושב ראש דומה לכדורגל. משהו אומר כדור הרגל?

אפשר להכליל ולומר שיש שתי אפשרויות ושתייהן סבירות ולגיטימיות מבחינתנו. בשימוש הרווח בציבור יושב ראש נתפס כמילה אחת. במקרים כאלה אפשר לקבל את העיקרון "קול המון כקול שדי".

מ' בר־אשר: אני רוצה להבין את ההיגיון שבגישה הזאת: אם הצירוף הפך למילה אחת, זה גורר אותנו להחלטה משונה, שצורת הרבים תהיה הַיּוֹשֵׁב ראשים. כל השומע תצלינה גם אוזניו וגם עיניו!

ג' בירנבאום: אני רוצה להזכיר שהאקדמיה לא התירה לומר כדורגל כמילה אחת, אלא בשתי מילים. האקדמיה גם לא התירה את כדורגלן, ותבעה לומר שחקן כדור רגל.

מ' בר־אשר: יסלחו לי החברים, את ההערה החשובה ביותר שמעתי מהא' צרפתי. הוא שאל אם יש עוד דוגמה לצירוף כזה.

ר' אלמגור־רמון: אני יכולה לומר לכם שאצלנו, ברשות השידור, הסוגיה הזאת קשורה לשני צירופים: יושב ראש ומיופה כוח. גם אני מעדיפה מבחינה סגנונית ומתוך נאמנות לריח הקלסי שייאמר בשידורי החדשות המיופה כוח והַיּוֹשֵׁב ראש. אבל אינני חושבת שהמלצה סגנונית כזאת היא עניינה של האקדמיה.

אינני מסכימה לדברי הא' אמיר, שיש סכנה כלשהי בעניין הסמיכות. איננו נמצאים היום במצב שהיינו בו לפני ארבעים שנה, שצירופים כמו 'הבית ספר' היו שכיחים. נכון שהילדים עוד אומרים "הלכתי לבית ספר", אבל התודעה של דרך היידוע התקנית בלשון הגבוהה חזקה היום אצל הבוגרים. דווקא בגלל התודעה הזאת, צורות כמו הַיּוֹשֵׁב ראש נראות לדוברים כאילו הן שגויות, שהרי כולנו חונכנו "אל תאמר הבית ספר, אמור בית הספר!"

טוב שקבענו לומר הַאִי־נְדָאוֹת, כי אִי־ אֵינָנָה מִלֵּלָה לַעֲצָמָה, ואֵין פֶּה מִבְּנָה סְמִיכוֹת. אבל בַּמִּבְנָה כְּמוֹ יוֹשֵׁב רֹאשׁ וּמִיּוֹפָה כּוֹחַ, כֹּל אֶדָם צָרִיךְ לַהֲחִלִּיט לִפִּי סִגְנוֹנוֹ. מִי שְׁמִרְגִישׁ שֶׁתִּפְקִידוֹ לַתְּרוֹמָה טִטִּיסִטִית לַצּוּרָה נִדְרָה, יַעֲשֶׂה זֹאת בְּכַתִּיב־תִּרְשָׁלוֹ.

י' בִּלְאוֹ: לְדַעֲתִי, מִיּוֹפָה כּוֹחַ אֵינוֹ דּוֹמָה לְיוֹשֵׁב רֹאשׁ.

מ' אֶזֶר: דּוֹגְמוֹת נּוֹסְפוֹת מִמֵּיִן זֶה הֵן מִתְרַחֲצִי בּוֹקֶר, עוֹבְדֵי לַיְלָה, שְׁפִירוּשֶׁם מִתְרַחֲצִים בְּבוֹקֶר, עוֹבְדִים בַּלַּיְלָה, כֶּשֶׁם שִׁיּוֹשְׁבֵי רֹאשׁ יוֹשְׁבִים בְּרֹאשׁ הַוּוֹעֵדָה. יֵשׁ פֶּה שֵׁם וְאַחֲרָיו צִירוֹף יֶחֶס, מוֹרִידִים אֶת מִלֵּת הַיֶּחֶס וְיוֹצְרִים סְמִיכוֹת. אֲבָל זֹאת סְמִיכוֹת לְכָל דְּבַר, לִכֵּן מוֹתֵר וְאִפְשֵׁר לִוְמֵר מִתְרַחֲצִי הַבּוֹקֶר, לִוְמֵדֵי הַלַּיְלָה. זֶה עֲנִיִן סִגְנוֹנִי טָהוֹר. וְאֵינָנו צְרִיכִים לַהֲתַעֲרֹב בּוֹ.

ש' הֶרָאֵבֶן: יֵשׁ גַּם מֵאַחֲרֵי שְׁבֶת וּמִיִּטְיָבִי לָכֶת. לֹא אִמְרָתִי שְׁאִסוֹר. הַשְּׂאֵלָה הִיא אִם יֵשׁ הַעֲדָפָה.

מ' בִּרְאֵשֶׁר: אֲנִי רוֹצֵה לְהוֹכִיר שְׁבַעֲצֵם הַחֲלָטָנוּ בַּמִּקְרָה הַזֶּה לְהַתִּיר אֶת שְׁתֵּי הַצּוּרוֹת. הַהֲצָעָה שֶׁל הָא' פּוֹרֶת וְהַגִּב' הֶרָאֵבֶן הִיא לְתֵת הַעֲדָפָה לַמִּבְנָה הַיּוֹשֵׁב רֹאשׁ, וְשִׁמְעֵנוּ שְׁגָם הַגִּב' אֶלְמִגּוֹר־רִמּוֹן אוֹמֶרֶת שִׁישׁ מַעֲלִיּוֹתָּא מִיּוֹחֲדָת בַּצּוּרוֹת הָאֵלֶּה, אֲבָל בְּכָל זֹאת הִיא מַצִּיעָה לֹא לְהַעֲדִיף, אֲלֹא לְהַשְׁאִיר אֶת הַדְּבַר לְבַחֲרִיהָ סִגְנוֹנִית.

ש' הֶרָאֵבֶן: אֲצִיעַ הַצָּעָה מַעֲשִׂית. אִם לֹא נֹאמֵר שֶׁהָאֶקְדָּמִיָּה מַעֲדִיפָה, הִיִּיתִי שְׂמַחָה מְאֹד אִם הַמְּשִׁיבִים מְטַעֵם הָאֶקְדָּמִיָּה יוֹסִיפוּ לְשׁוֹאֲלִים אֵיזוֹ הַנִּמְקָה: "שְׁתֵּי הַצּוּרוֹת מוֹתֵרוֹת, אֲבָל מִבְּחִינָה סִגְנוֹנִית קִיִּים הָעִיקָרוֹן הַזֶּה וְהַזֶּה, וְאַתָּה הַשּׁוֹאֵל תַּחֲלִיט".

ג' בִּירֵנְבָאוֹם: כִּמָּה מִן הַחֲבֵרִים, כְּמוֹ הָא' אֶזֶר וְהָא' בִּלְאוֹ, אֵינָם רוֹאִים הַעֲדָפָה לֵאחַת הַצּוּרוֹת. עַל מָה אֶסְתַּמֵּךְ לִוְמֵר שֶׁכֵּן צָרִיךְ לְהַעֲדִיף?

י' בִּלְאוֹ: אֲנִי מַעֲדִיף הַיּוֹשֵׁב רֹאשׁ, אֲבָל אֵינָנִי רוֹצֵה לְרֹאוֹת בִּזָּה הַחֲלָטָה.

ש' מוֹרֵג: אֲנַחְנוּ אֵינָנו חַיִּיבִים לְרֹאוֹת בַּהֲצָבָעָה עַל הָעֲנִיִן הַזֶּה הַצָּבָעָה עַל הָעִיקָרוֹן, אֲלֹא עַל הַמִּקְרָה הַפְּרָטִי. מִשּׁוֹם כֵּךְ אֲנִי תוֹמֵךְ בַּהֲצָעָתָהּ שֶׁל הַגִּב' הֶרָאֵבֶן, הַמוֹסִיפָה גּוֹוֶן שֶׁל עִידוֹן בִּלְשׁוֹן. אִם אֲנַחְנוּ רוֹצִים לְהַצְבִּיעַ עַל הָעִיקָרוֹן, נִהְיָה חַיִּיבִים לְהַקְדִּישׁ לִכֵּךְ יִשִּׁיבָה מִיּוֹחֲדָת.

י' יִיבִין: אוֹלֵי נִנְסַח כֵּךְ: אוֹמְרִים הַיּוֹשֵׁב רֹאשׁ; מוֹתֵר גַּם לְהַגִּיד יוֹשֵׁב הָרֹאשׁ.

ש' הֶרָאֵבֶן: אֲנִי הִיִּיתִי מִשְׁנָה קֶצֶת: אוֹמְרִים הַיּוֹשֵׁב רֹאשׁ; אֵין פֶּסוּל דְּקוֹדֵקִי בַּיּוֹשֵׁב הָרֹאשׁ.

גב"ע צרפתי: אני רוצה להסביר מדוע הביטוי יושב ראש הוא מיוחד. תשוו אותו עם יושב בית: יושב בית הוא סמיכות רגילה, ופירושה יושב בבית. אבל יושב ראש אינו חייב לשבת בראש השולחן. השימוש פה הוא שימוש מושאל. אני חושב שכולנו מרגישים את ההבדל בין יושב ראש ובין יושב בית. אני מצטרף לדעה שלצירוף יושב ראש יש דין לעצמו ואין הוא נדון כסמיכות רגילה, ועל כן יש להעדיף את הידוע היושב ראש.

א' אמיר: אני רוצה לחזור ולהציע שנקדיש מחשבה, ואפילו מושב מיוחד, לשאלת ההגנה על הסמיכות העברית. אינני מוצא, כמו שאמרה הגב' אלמגור-רמון, שרק ילדים קטנים אומרים הבית-ספר. גם ההורים אומרים כך. בצה"ל אין בכלל סמיכות, ואומרים למשל המפקדי טנקים. יידוע בראש הסמיכות מצוי בכל שטחי החיים.

מ' בר-אשר: אני רוצה לסכם את הדיון בעניין הזה: מאחר שיש נטייה לראות ביושב ראש מקרה פרטי - אולי אפשר לצרף לו גם את מיופה כוח - עלינו לחפש ניסוח שייתן העדפה למבנה הזה על פני המבנה השני בלי שישלול אותו. בזה אני מסיים את הדיון בסוגיה זו.

מ' זמלי: אני רוצה להעיר על העניין מנקודת ראותה של המזכירות המדעית. המזכירות המדעית הורתה במשך שנים שיש לומר היושב ראש, היושבים ראש, והדבר פורסם בלמד לשונך. בשנת התשנ"ד החליטה האקדמיה להתיר את יושב הראש, יושבי ראש. ההחלטה הזאת התפרסמה במהדורה השנייה של למד לשונך (בעמ' 190) ובגיליונות אקדם, המופצים כ-4,500 עותקים. אני תוהה אם אין זה מוקדם מדי לצאת עכשיו בהודעה שלישית. יש בכך משום הטעיית הציבור ובלבול, וספק אם זה מוסף כבוד לאקדמיה.

מ' בר-אשר: השאלה היא רק שאלה של ניסוח. אין אנו פוסלים אחת משתי הצורות, ואין אנחנו צריכים לפרסם עכשיו הודעה על שינוי בהחלטה. נחפש דרך לתת ביטוי למיוחדות של הצירוף הזה. נוכל לספר לשואלים על השיקול הסגנוני הזה.

ז. אישור פרקים מן התקן הישראלי בעיבוד נתונים

ג' בירנבאום: הוועד המשותף לוועד המינוח ולוועד הדקדוק אישר את החידושים ואת השינויים בכמה פרטים של תקן ישראלי 1080, הקשור לעיבוד נתונים אוטומטי. החידושים והשינויים הם בפרקים 3, 7, 13 (החדש) ו-24. ועכשיו המליאה מתבקשת לאשר את ההחלטות.

ש' אירמאי: ההחלטות נתקבלו פה אחד בוועד המינוח, ועל כן לא הועבר שום מונח לדיון במליאה.

מ' בר-אשר: המליאה מאשרת אפוא את המונחים האלה.